

Л.Л. КОЛЬОСА,
здобувач, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Еколого–економічна ефективність використання земель сільськогосподарськими підприємствами

У статті проведений аналіз особливостей еколого–економічної ефективності використання земель сільськогосподарськими підприємствами в Україні. Наведена характеристика системи основних натуральних і вартісних показників щодо економічної ефективності використання земель у сільському господарстві. Розкрито аспекти щодо кардинальних змін економічного становища землекористувачів у ході реформування української аграрної економіки.

Ключові слова: землекористування, економічна ефективність, сільськогосподарські підприємства, оренда земель, рентабельність.

Л.Л. КОПЕСА,
соискатель, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Эколого–экономическая эффективность использования земель сельскохозяйственными предприятиями

В статье проведен анализ особенностей эколого–экономической эффективности использования земель сельскохозяйственными предприятиями в Украине. Приведена характеристика системы основных натуральных и стоимостных показателей по экономической эффективности использования земель в сельском хозяйстве. Раскрыты аспекты относительно кардинальных изменений экономического положения землепользователей в ходе реформирования украинской аграрной экономики.

Ключевые слова: землепользование, экономическая эффективность, сельскохозяйственные предприятия, аренда земель, рентабельность.

L. KOLOSA,
aspirant, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Ecological–economic efficiency of land use of agricultural enterprises

In the article the characteristics of the ecological–economic efficiency of land use by agricultural enterprises in Ukraine are analyzed. The above description of the system of basic natural and cost indicators for the economic efficiency of land use in agriculture is presented. Aspects of the disclosure with respect to fundamental changes in the economic situation of the land users in the reform of Ukrainian agrarian economy are disclosed.

Keywords: land use, economic efficiency, agricultural enterprises, land rent, profitability

Постановка проблеми. Важливим аспектом ведення сільського господарства виступає раціональне використання землі як головного засобу виробництва. Від того, наскільки ефективно використовуються земельні ресурси в агроформуваннях, залежить економічне благополуччя не тільки товаровиробників, а й споживачів.

Економічні реформи кінця минулого століття, орієнтовані на роздержавлення економіки через приватизацію майна і землі, призвели до трансформації всієї системи земельних відносин і породили виникнення цілого ряду проблем як на державному, так і на регіональному рівнях, пов'язаних з падінням ефективності використання земель сільськогосподарського призначення, зростанням деградації земельних ресурсів, зниженням їх родючості, порушенням науково обґрунтованої системи землеробства тощо. У зв'язку з цим актуальними стають питання оцінки сільськогосподарського землекористування, підвищення еколого–економічної ефективності використання потенціалу продуктивних земель сільськогосподарського призначення та формування умов стійкого відтворення земельних ресурсів.

Система, яка сформувалася в земельних відносинах на селі, вимагає значних змін у положеннях, що регламентують питання орендного сільськогосподарського землекористування, оскільки виникли економічні протиріччя в цій сфері, які не дозволяються в рамках діючої моделі трансформаційної економіки, і навпаки, погіршують становище, що про-

являється у зменшенні еколого–економічної ефективності щодо використання земель дрібними та середніми сільськогосподарськими підприємствами.

Це обумовлено, зокрема, важким фінансово–економічним становищем дрібних і середніх землекористувачів, недостатнім рівнем державної підтримки. У цих умовах питання вдосконалення сільськогосподарського орендного землекористування та підвищення еколого–економічної ефективності використання земель сільськогосподарськими підприємствами набуває великого значення для вирішення проблем природокористування.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженнями питання використання земель сільськогосподарськими підприємствами займалися багато науковців, як вітчизняних Л. Гулько, Б. Данилишин, Д. Добряк, О. Канаш, А. Мартин, Л. Новаковський, С. Осипчук, Ю. Палеха, так і зарубіжних Л. Абалкин, С. Волков, С. Герасименко, П. Завлин, але окремі питання еколого–економічної ефективності використання земель сільськогосподарськими підприємствами потребують глибокого вивчення й аналізу.

Метою статті є аналіз особливостей еколого–економічної ефективності використання земель сільськогосподарськими підприємствами в Україні. Характеристика системи основних натуральних і вартісних показників щодо економічної ефективності використання земель у сільському господарстві. Розгляд аспектів щодо кардинальних змін еко-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

мічного становища землекористувачів у ході реформування української аграрної економіки.

Виклад основного матеріалу. Земельні ресурси – найбільше і нічим не замінне національне багатство. Землю використовують у різних галузях економіки нашої країни, але роль її скрізь однакова. У сільському господарстві отримання продукції пов'язане саме з якісним станом землі, з характером і умовами її використання. Земля в сільському господарстві функціонує як предмет праці, коли людина, обробляючи верхній родючий шар – ґрунт, створює сприятливі умови для отримання врожаю. В той же час земля є знаряддям праці, коли при обробітку рослин використовуються механічні, фізичні та біологічні властивості ґрунту для отримання сільськогосподарської продукції. В цілому земля виступає як головний засіб виробництва, найважливіша частина матеріально-технічної бази сільського господарства.

Англійський економіст Вільям Петі так висловився про роль землі: «Праця є батько багатства, Земля – його мати».

Як засіб виробництва земля в сільському господарстві має ряд специфічних особливостей, що відрізняють її від інших засобів виробництва.

1. Якщо всі інші засоби виробництва є результатом попередньої праці людини, то земля є дар природи, продукт її багатовікового природно-історичного розвитку. Земля не відновлюється працею. Передуючи їй, вона є природною умовою діяльності людини.

2. Земля незамінна, без неї не може здійснюватися виробничий процес.

3. Земля просторово обмежена, її поверхня не можна збільшити.

Однак це не означає, що вже вичерпані всі її запаси, придатні для сільськогосподарського виробництва.

4. Використання землі як засобу виробництва пов'язане з постійністю місця його розміщення, в той час як стосовно більшості інших засобів виробництва такий зв'язок виключений.

5. Земельні ділянки неоднорідні за своєю якістю. Вони розрізняються не тільки за вмістом поживних речовин у ґрунті, а й за рельєфом та іншими ознаками. Це об'єктивний фактор, який необхідно враховувати при плануванні виробництва та державного замовлення сільськогосподарської продукції, при порівняльній економічній оцінці діяльності сільськогосподарських підприємств, районів, областей.

6. Земля при правильному користуванні не виснажується, не погіршується, а навпаки (на противагу засобів виробництва, створеним працею), постійно поліпшується. Ця особливість землі обумовлена її особливою властивістю – родючістю.

7. Найважливішою властивістю землі є ґрунтова родючість. Сутність ґрунтової родючості характеризується здатністю ґрунту забезпечувати рослини необхідними поживними речовинами протягом усіх періодів росту і розвитку сільськогосподарських культур.

8. В умовах ринкових відносин земля може бути товаром, який, у свою чергу, характеризується рядом особливостей, що відрізняє його від усіх інших товарів.

Економічна ефективність використання землі в сільському господарстві характеризується системою натуральних і вартісних показників.

Основними з них є:

- врожайність сільськогосподарських культур, ц / га;
- вартість валової продукції, валового та чистого доходу, прибутку у розрахунку на 1 га, грн.;
- окупність затрат у земельні ресурси, грн. на 100 грн. матеріальних витрат;
- рентабельність виробництва продукції, %.

При визначенні показників економічної ефективності використання землі необхідно враховувати якість землі, тобто нормативну її оцінку.

Як додаткові показники ефективності використання землі можуть бути використані:

- питома вага сільськогосподарських угідь у загальній земельній площі, %;
- питома вага ріллі в структурі сільськогосподарських угідь, %;
- питома вага посіву сільськогосподарських культур в площі ріллі, %.

Сучасна техногенна інтенсифікація сільського господарства, нераціональне використання земельних угідь, недосконалі техніка та технологія обробітку землі та виробництва сільськогосподарської продукції, недотримання науково обґрунтованих систем землеробства, недотримання сівозмін, внесення недостатньої кількості органічних добрив, невиконання природоохоронних, меліоративних, протиерозійних та інших заходів призвели до деградації земель, втрати ґрунтової родючості, забруднення навколишнього середовища. Уникнути таких негативних явищ, досягти природоохоронного типу землеволодіння та землекористувань можна шляхом удосконалення структури посівів на основі відтворення ґрунтової родючості, в контексті визначення оцінювання економічної ефективності проектних рішень впорядкування землеволодіння та землекористувань [1].

Для оцінювання ефективності формування землекористування сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств розробляють схеми сівозмін. Їх розроблення ґрунтується на типах і підтипах землекористування. Особливості землеустрою на еколого-ландшафтній основі полягають в узгодженні агроландшафтних масивів за підтипами землекористування з елементами організації території (сівозмін, пасовищезмін, полів, робочих ділянок тощо) і визначення на цій основі способів використання і охорони земель [2; 3].

Для повної оцінки економічного стану землекористування використовують такі показники: індекси продукції сільського господарства; продукцію сільського господарства (у порівняльних цінах); продукцію сільського господарства на 100 га сільськогосподарських угідь (у порівняльних цінах); продукцію сільського господарства на душу населення (у порівняльних цінах); урожайність сільськогосподарських культур; продуктивність худоби та птиці; рівень рентабельності; індекси продуктивності праці; основні фонди; енергетичні потужності у сільськогосподарських підприємствах тощо [4].

В умовах здійснення в Україні земельної реформи, коли змін зазнають і продуктивні сили, і виробничі відносини, важливого значення набуває обґрунтування заходів, спрямованих на забезпечення максимальної віддачі земельних ресурсів. Без підвищення продуктивності землі, яка обумовлює її ефективне використання, яка залишається вкрай низькою у порівнянні із зарубіжними країнами, буде важко

поліпшити конкурентоспроможність аграрного сектора економіки [5].

В економічній теорії традиційно виділяють три види ефективності: технічну, структурну та економічну. Технічна ефективність характеризується здатністю одержувати максимальний обсяг продукції при заданому наборі ресурсів. У сільському господарстві технічна ефективність визначається такими показниками, як урожайність, вихід валової продукції з одиниці земельної площі тощо. Структурна ефективність відображає обсяг витрат ресурсів для одержання передбачуваного обсягу продукції. Як показники вимірювання структурної ефективності використовують собівартість продукції, фондоозброєність тощо. Економічна ефективність поєднує два попередніх види і ґрунтується на порівнянні одержаних результатів із витратами. До показників економічної ефективності належать прибуток, рентабельність та ін. [6, с. 52–59].

У ході реформування української аграрної економіки кардинально змінюється економічне становище землекористувачів – виробників товарного продовольства і сировини для промислової переробки. Багатоукладність у сільському господарстві передбачає функціонування підприємств різних форм власності, кожна з яких змушена оптимізуватися для максимального використання ресурсного потенціалу та ефективного ведення виробництва.

Необхідною умовою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції є значне підвищення ефективності використання земельних ресурсів. У сучасних умовах ця проблема набуває особливої актуальності вибуття земель із сільськогосподарського обігу в зв'язку з промисловим і цивільним будівництвом, а також внаслідок дії водної та вітрової ерозії та інших факторів призводить до зниження рівня забезпеченості населення землею. Головними причинами цього є: зосередження права розпорядження земельними ресурсами в руках центральних відомств, відсутність платності землекористування, які призвели до відчуження селян від головного чинника виробництва, втрати їх інтересу у збереженні та раціональному використанні земельних угідь. Наймані працівники не цікавляться питаннями збереження і, тим більше, підвищенням родючості ґрунту, які є таким же кінцевим результатом господарської діяльності на селі, як і вироблена продукція.

Підвищення ефективності використання землі – закономірна вимога подальшого розвитку суспільства. Земля є не тільки головним засобом виробництва в сільському господарстві, а й виробничим базисом розміщення всіх галузей економіки. Земельні угіддя – це ділянки землі, що відрізняються між собою природними властивостями і способами господарського використання (сільськогосподарські і не-сільськогосподарські угіддя).

Земельні і господарські органи повинні враховувати можливість трансформації несільськогосподарських угідь у сільськогосподарські і менш інтенсивних (природних сіножатей та пасовищ) сільськогосподарських угідь у найбільш інтенсивні (рілля, багаторічні насадження). Тому при аналізі наявності та руху земельних угідь у сільськогосподарських підприємствах важливо складати баланси земельних угідь.

Земельні перетворення, що проводяться в Україні, призвели до суттєвої зміни способів перерозподілу земель та умов їх здійснення.

Змінилося й економічне становище різних груп землекористувачів. Однак становлення багатокладної економіки в регіональному АПК не супроводжується стабілізацією сільськогосподарського виробництва. Проведені перетворення призвели до руйнування ресурсного потенціалу аграрного сектора і, як наслідок, до різкого спаду виробництва і скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин.

При практичних розрахунках головним показником рівня економічної ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення вважається врожайність. Однак такий підхід не відображає повною мірою об'єктивні умови господарювання, оскільки навіть при інших рівних умовах урожайність різних продуктів рослинництва виявляється неоднаковою, і це призводить до непорівнянності оцінок ефективного землекористування. При цьому одні й ті ж властивості землі по-різному впливають на конкретні культури. Також якщо в окремих сільськогосподарських підприємствах одна і та ж культура дає однакоvu врожайність, це ще не означає, що ефективність роботи сільськогосподарських підприємств тотожна, оскільки в даному показнику не враховується рівень витрат на виробництво, який є найважливішим складовим продукту, що випускається. І тим більше витрати на виробництво необхідно враховувати при оцінці рівня використання землі.

Економічна ефективність використання земель характеризується зіставленням результатів сільськогосподарського виробництва з площею або вартістю земель. Але, враховуючи особливий характер цього ресурсу (обмежений розмір, тривалий період відновлення тощо), розрахунок ефективності тут має деяку специфіку і характеризується системою показників, основними з них є вартісні. При порівняльній характеристиці ефективності використання земель також можуть застосовуватися непрямі показники: натуральні і відносні [7].

Висновки

Таким чином, для того, щоб об'єктивно оцінити ефективність використання земельних ресурсів та закладеного виробничого потенціалу, необхідно порівнювати фактичні значення показників з нормативними або розрахунковими, які характеризують середній по регіону випуск продукції при заданих об'єктивних умовах.

Список використаних джерел

1. Степаненко Т.О. Ефективність використання сільськогосподарських земель у новостворених агроформуваннях Дергачівського району Харківської області / Т.О. Ступаненко / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_99/44.pdf
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене / В.Г. Андрійчук – К.: КНЕУ, 2002 – 624 с.
3. Корчинська О.А. Ефективність використання сільськогосподарських угідь: теоретичний і практичний аспекти / О.А. Корчинська // Землеустрій і кадастр – 2008 – №1. – С. 52–59.
4. Третяк А.М. Землевпорядне проектування: Теоретичні основи і територіальний землеустрій: навч. посібник / Третяк А.М. – К.: Вища освіта, 2006. – 528 с.
5. Добряк Д.С. Теоретичні засади сталого розвитку землекористування у сільському господарстві / Добряк Д.С., Тихонов А.Г., Гребенюк Н.В. – К.: Урожай, 2004. – 136 с.

Б. Лозинська О.В. Ефективне використання землі сільськогосподарського призначення / О.В. Лозинська / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/143.pdf>

7. Минаков, И.А. Экономика отраслей АПК / И.А. Минаков, Л.А. Сабетова, Н.И. Куликов, О.В. Соколов [и др.]; под ред. И.А. Минакова. – М.: КолосС, 2004. – 464 с.

В.М. МАМАЛИГА,
к.т.н., доцент, НТУУ «Київський політехнічний інститут», директор підприємства «Електромеханіка»,
І.Ю. ГОРБ,
студентка, НТУУ «КПІ»

Парадокси техніко–економічного обґрунтування вибору енергоефективного обладнання (на прикладі освітлювальних пристроїв)

У роботі показано, що під час вибору освітлювальних пристроїв слід брати до уваги не тільки вартість ламп та витрати на електроенергію, а й реальну вартість грошей, а також тривалість функціонування ламп упродовж доби. Проведені розрахунки довели, що залежно від конкретних умов конкретного інвестиційного проекту найдоцільнішими з економічної точки зору далеко не завжди будуть сучасні енергоефективні лампи.

Ключові слова: техніко–економічне обґрунтування, технічне, технологічне та повне обґрунтування, показники проекту, розроблення, освітлювальні пристрої, енергоефективне обладнання.

В.М. МАМАЛЫГА,
к.т.н., доцент, НТУУ «Киевский политехнический институт», директор предприятия «Электромеханика»,
И.Ю. ГОРБ,
студентка, НТУУ «Киевский политехнический институт»

Парадоксы технико–экономического обоснования выбора энергоэффективного оборудования (на примере осветительных устройств)

В работе показано, что при выборе типа осветительных устройств необходимо учитывать не только стоимость ламп и затраты на электроэнергию, но и реальную стоимость денег, а также продолжительность функционирования ламп в течение суток. Проведенные расчеты показывают, что в зависимости от конкретных условий конкретного инвестиционного проекта наиболее рациональным с экономической точки зрения далеко не всегда будут современные энергоэффективные лампы.

Ключевые слова: технико–экономическое обоснование, техническое, технологическое и полное обоснование, показатели проекта, разработка, осветительные устройства, энергоэффективное оборудование.

V. MAMALYGA,
Ph.D. associate professor of National Technical University of Ukraine «Kiev Polytechnic Institute»,
director of private company «Electrical Mechanics»,
I. GORB,
student of National Technical University of Ukraine «Kiev Polytechnic Institute»

Paradoxes of the feasibility study for choice of energy efficient equipment (on the example of lighting devices)

The paper shows that when choosing the type of lighting devices must consider not only the cost of lamps and electricity costs, but the real value of money, as well as the duration of the operation of lamps during the day. The calculations show that, depending on the specific conditions of a particular investment project most rational from an economic point of view is not always the modern energy efficient lamps.

Keywords: feasibility studies, technical, technological and full justification, project indicators, development, lighting equipment, energy–efficient equipment.

Постановка проблеми. За часів СРСР під час розроблення техніко–економічних обґрунтувань використовували так звані приведені витрати («приведенные затраты»). За таких підходів можна було нехтувати інфляцією та зміною ставки кредитування, а також зміною валютних курсів (офіційно вартість рубля порівняно з долларом тільки збільшувалася). На жаль, через інерційність мислення економістів і промисловців отримання в Україні дешевих закордонних грошей навіть до середини 90–х років було ускладнено, адже, не кажучи вже про якість бізнес–планів інвестиційних проектів, продовжувалося використання славнозвісних «приведених витрат». Ця тенденція продовжу-

валася до початку 2000–х, коли нарешті у профільних вузах припинили використовувати методологію «приведених витрат». Утім почали використовувати російськомовні переклади, де, наприклад, замість загальноприйнятого у світі терміну Net Present Value (NPV) використовували такі: «чистая интегральная дисконтированная стоимость – ЧИДС», «чистая дисконтированная стоимость – ЧДС», «интегральная дисконтированная стоимость – ИДС», «чистый дисконтированный доход – ЧДД» тощо. Навіть деякі дисертанти на початку 2000–х не використовували англомовної термінології. Можна тільки уявити, про які обґрунтування там ішлося.